

gospodarske, obrtniške in narodne.

Izhajajo vsako sredo po celi poli. Veljajo v tiskarnici jemane za celo leto 3 gld. 60 kr., za pol leta 1 gold. 80 kr., za četrta leta 90 kr., pošiljane po pošti pa za celo leto 4 gld. 20 kr., za pol leta 2 gld. 20 kr., za četrta leta 1 gld. 15 kr. nov. den.

V Ljubljani v sredo 28. avgusta 1867.

Gospodarske stvari.

Kako se izrejajo hrastove svilne (židne) gosenice Yama-mai.

Popisal J. Mah. *)

Jajčica čez zimo hrani na mestu, kjer ni presuho, pa tudi prevažno ne; zračno naj bode in ne zatuhlo, gorko od 1 do 2 stopinj po R. gorkomeru; varuj jih zmrzline in nagle premembe toplote ali mraza, pa tudi pajkov, miši in tičev.

Gosenica izleze navadno ponoči iz mešička, v kterega je zapredena bila in to prve dni aprila, ako R. gorkomer kaže 7 do 10 stopinj. Brž se loti hrastovega perja, najljubši jej je dob ali poletni hrast (Stieleiche), cera (Zerreiche) se letos ni hotela dotakniti. Vejice se vtaknejo v steklenice (flaške), ki so napolnjene s čisto frišno vodo. Te steklenice naj imajo to-le podobo, in zmiraj naj so vode polne. Gosenica leze po vejici v vodo, da pije in se koplje. Oži vrat steklenice se z dobovimi vejicami ali pa z mahom zamaši, sicer gosenica po vejici leze do dna, kjer pa vtone, ako je ne zapaziš. Če tudi gosenico še le čez več ur na dnu zapaziš, pa jo potem brž ven vzameš in na zrak položiš, da voda od nje odteče, zopet se vživí in živí.

Dobro je, ako jej položiš rosene hrastove vejice ali pa da vejice, vzlasti kadar je vroče in solnčno vreme, poškopiš z frišno čisto vodo.

Gosenice imajo rade frišen zrak in da solnce sije. Čem stareje prihajajo gosenice, tem toplejše naj se držé, opoldne čez 20 stopinj R. Gosenica sama kaže, koliko toplota jej najboljše dé; ako jej je premrzlo, sedi kakor otrpnjena; ako pa solnce na-njo pripeka, išče hlada v senci perja; kadar jej je toplota prava, je vsa živa in požrešna. Kadar se je do sitega nažrla, počiva.

Hrastove gosenice se levé 4krat in to vselej čez 8 do 12 dni, kakor je toplota in kakor se počutijo. Ko se je zlevila, obrne se in požrešno požre najpred svoj kožuh, ki ga je izslekla; potem še le išče druge hrane. Tako je pri prvih levenjih bilo lani vselej, letos pa ne. Nekoliko dni po 4. levenji se zavije gosenica v hrastovo perje.

Hrastove vejice in vodo moraš menjati vsaki dan, zadnji čas pa po dvakrat na dan.

Dozdaj se je večkrat primerilo, da so gosenice iz jajčic že izlezele, predno je hrastje ozelenelo; zato so pa glada pocepale. Tedaj je dobro, ako nekoliko mladih hrastičev v jeseni v lonce posadiš in jih tako gleštaš, da konec sušca meseca ali prve dni aprila (maligna travna, popke nastavijo. Na majhnem hrastiču, ki

je bil komaj 2 čevlja visok, sem redil skozi 8—10 dni po 20 do 30 gosenic. Le za to skrbi, da mladi hrastič večkrat z vodo poškopiš, da ti gosenice vode iskaje ne uidejo.

Metulj čez kakih 40 dni iz mešička izleze, in to vselej zvečer ali ponoči; v toplem vlažnem vremenu pred, sicer pa kasneje.

Ako so se jajčica pozimi preveč osušila, treba e jih spomladi z mlačno vodo poškopiti ali jih na topli in vlažni zrak djati.

Rahla jajčica naj se položé na vlažni papir, prilepijo se sama pri sušenji s svojim klejem. Tako se gosenica, kadar ven leze, trdneje drži in ne vleče svoje jajčje luščine sè seboj.

Jajčica sem tukaj lansko leto od avgusta meseca do novembra imel med oknom na osojni (odsolnčni) strani, od novembra pa do aprila v nezakurjeni izbi, kjer pa ni zmrzovalo.

Redil sem jih v nezakurjeni izbi, ki je bila na solnčni strani.

Gosenice so vagale, predno so se zapredle, 1 lot, dolge so bile 10 centimetrov, metulj pa z razpetima perutnicama meri 16 centimetrov.

Gospodarske skušnje.

* Neugašeno ali živo apno se priporoča, da krompir v kletu (keldru) ne gnjije. Apno vleče vlago (mokroto) na-se. To je znano. Kadar se krompir v klet spravlja, naj se v sredo kupa, spodaj ali zgoraj živega apna dene; tako bo krompir suh ostal in zdrav. Skušnje so pokazale, da je tako gleštan krompir zdrav ostal, drug pa iste sorte in barve brez apna je zeló gnjil. Apno se pa tako devlje, da med apno in krompir pride enmalo slame, rezanice ali dračja vmes, ali pa se apno v kosih, za pest debelih, tudi v korbo ali žakelj dene. — Kadar se je krompir povžil, in se apno ne potrebuje več, je to apno dobro za gnoj na njivo. — Namesti apna so „Novice“ priporočale že tudi oglje, ker tudi vlago na-se vleče in krompir gnjiline obvaruje.

Mi ne dvomimo o veliki moči, ki jo imata apno in oglje v tem, da vlečeta vlago na-se; al to nam ni pri gori omenjenih skušnjah jasno: ali se je hvaljena moč apna in oglja skazala proti navadni gnjilobi krompirjevi ali pa pri tisti, ki izvira iz kužne bolezni krompirjeve, pri kateri začne krompir pod kožo gnjiti in odtod dalje gnjije. Te bolezni, ki se že na njivi pokaže ali pa še le v kletih, imamo žalibog! letos na Kranjskem zopet veliko. Domú spravljeni, na videz čisto zdravi (plavi) krompir začenja letos v malo dneh gnjiti, da ga je treba pridno prebirati in bolnega ločiti od zdravega. Kar se še od gnjilega odreže zdra-

*) Poglej 33. list „Novic“ na 274. strani.

vega, naj se prešičem pokuha, da se ga saj nekoliko v prid obrne.

Gospodarske novice.

* Žitni pridelek v Banatu. Gosp. Valentin Pleiweis, ki ima znani veliki mlin v Karlovcu, je ravnokar prišel iz Banata. Povedal nam je, da žitna letina je ondi na vsako stran izvrstna. Ljudje ne vejo, kam s pšenico. Samo ena grajščina — Hatzfeld — med Segedinom in Temešvarom je same pšenice pridelala 160.000 vaganov (mecnov). Prišli so do gosp. Pleiweisa kmetje, pšenice mu ponujajo, rekoč, da 40 kmetov mu je more prodati 100.000 vaganov. Al ni čuda, ker na oralu (johu) zemlje pridelajo v dobrih letinah po 25 do 30 vaganov pšenice, v Pančovi celó do 40 vaganov. Cena vaganu je na mestu zdaj po 4 gold. Tudi koruza v doljnih krajih kaže lepó. — Če človek take reči sliši — in te so gotove — more si pač vprašanje staviti: je li to pošteno, da Magjari zdaj, ko gré za to, da nosijo z nami vred pravično mero plačil, sebe lajšajo, nas pa — z večidel revno zemljo — obkladati hočejo z veliko večó butaro? — In drugo vprašanje je: kako je to, da je na Ogerskem, če je le ena letina revna, uboštvo povsod, kamor pogledaš? Na to vprašanje nočemo odgovoriti; saj vsak sam lahko odgovor ugane.

Ozir po domovini.

Topolovčanje.

Spisal J. Lovriha.

Topolovška deželica se naslanja proti izhodu na Kras, proti jugu na Portule (Oprto) in se dotika enega kosú Krasa; proti zahodu jo mejijo Brda in Momiano, proti polnoči pa reka Rokava in „Savranija.“

Zemlja ima posebno v tem kraju vès drugačen obraz kakor pa na Gorenskem. Širocega polja in velicih travnikov ni; le ozka zelena riža je tu in tam med hribi in goricami. Gore niso tako visoke, pa tudi ne tako puste in nerodovitne; na njih se vidijo med golim skalovjem senožeti in velike hoste. Planjava topolovške doline je ozka, po sredi pa teče potok, ki se proti jugu pri Portulah zbira v majhno jezero Čepič imenovano. Pri potoku sta dva malna, ktera pa le za silo meljeta. Tudi vasi niso velike; hiše so raztresene, večidel zidane, pa tudi sè slamo pokritih je obilo.

Vas Topolovac je eno uro dolga, ima 620 duš po tod in tam raztaknjenih kočah. Prav za prav je s to vasjo združenih 8 vasí: Koromače, Žrnovac, Belvedur, Harvoje, Mocenige, Škrlice, Dugobrdó in Kučjibreg. Na prijetnem homcu, skoraj na sredi deželice stoji samotna vasica, ki ne šteje več ko 5 hiš in jej je ime Harvoje. Tu je farovž in cerkev. Kučjibreg in Topolovac imata tudi svojo podružno cerkev in pokopališče, kjer se pa ne mašuje več in tudi ne pokopuje več. Na pokopališču sv. Hieronima v Topolovcu so pokopavali mrtve iz spodnje Istrije in iz cele „Savranije.“ Našli so pri nekem kopanji pisker srebra z napisom „Romanis.“

Pričetek teh vasí se ne zna nič prav na tanko, samo od dveh vasí: to je od Harvoj in Koromačev se vé. Ime Harvoje je vasi dal Hrvat, ki se je v to vas preselil. Koromači so iz rodbine čiške.

Topolovčani imajo samo enega gospoda, in ta stanuje v farovžu pri cerkvi sv. Zenona. Vsi Topolovčani hodijo v cerkev sv. Zenona k službi božji. Oni živé od svojih zemljišč, ki jih pridno obdelujejo, od lesa in kupčije. Pridelujejo rž, turšico, hiljačo, pirjavico, oves, krompir, repe malo ali celó nič. Topolovski svet je peščen in nerodovit; vsako leto morajo dobro gno-

jiti, ako hočejo kaj pridelati. Redijo tudi krave, vole in ovce. Najpremožniše hiše imajo navadno po 30 ovác, in po 8 volov in 2 ali 3 krave. Sè sadjerejo se malo ali celó nič ne pečajo. Žalostno!

Celi Topolovac je pod občino Portule, in pod okrajno uradnijo Montona (Mataun). Šole nimajo, in zarad tega se najde malokdo, da zná pisati in brati.

Jezik je hrvašk, al prav čist ni, ker živé v sredi Lahov in hodijo v mesta, kjer morajo laški jezik saj za silo govoriti. Njih obleka je iz domačega platna; hlače nosijo kratke in ozke; slamnike si sami pletejo in jih nosijo pozimi in poleti.

Vsi nosijo svoje otroke v cerkev sv. Zenona k sv. krstu; ravno tje tudi svoje mrličé in jih zakopujejo na novem pokopališču sv. Zenona. Po krstu, ko pridejo na prag cerkveni, dajo poljubej mirú detetovemu očetu, kumu (botru), kumici in babi. Potem gredó vsi skupaj na veselo kosilce. Porodnice ostanejo ene tedne po porodu domá; potem pa jih spremlja baba (babica) do cerkve k navadnemu blagoslovu. Tu poklekne pred cerkvenimi vratmi; tako ostane ondi celi čas, ko duhoven sv. blagoslov čez njo govori, kakor stoji v rimskem obredniku.

Kadar se premožniši ženijo (udajajo), pridejo na dan poroke do cerkve z velikim številom svatov. Kar je možkih, gredó v lepem redu po dva in dva, drug za drugim, in na zadnje ženin na desni svojega druga; za njimi gredó ženske v ravno takem redu, al nevesta pred vsemi, sè svojo družico na levi. Pri vsakih svatih imajo tudi godce, po domače „škripače“, ki jim pot do cerkve, celó tudi v cerkvi po „sanktusu“ do dokončane povzdigovanja, in potem od cerkve nazaj na dom godejo. Kadar pridejo iz cerkve, poljubi vsa žlahta in ženin nevesto, potem pa se vrnejo na dom ravno v tistem redu, kakor so prišli. Tu se napravi vesela ženitnina ter se pleše.

Vsacega mrliča, naj je bil ubog ali bogat, duhoven spremlja od hiše do pokopališča, in to se godí vselej pred poldné. Kadar vzdignejo mrliča, da ga iz hiše nesó, začnejo na ves glas jokati ali „bugariti“, da je joj, vsi njegovi sorodniki in znanci, in to trpi celo pot noter do cerkve; v cerkvi ta jok enmalo potihne med svetim opravilom, začne se pa zopet po tem in še z večim krikom, kadar mrliča v jamo spuščajo. Ni je pogrebščine v Istri, pri kateri bi se ne slišal tako glasen jok in stok, in sicer je to žalovanje mnogokrat prisiljeno, kajti navada je taka. Na dan pogreba hiša, iz ktere je bil mrlič, napravi obed vsi žlahti, ki je mrliča do groba spremljala. Kadar je obed pri koncu, pojeta pevca, tudi povabljena, hrvaški „Sudac dniva oće priti“, to je „Dies ira, dies illa“, žene pa jokajo.

Topolovac, v starih časih močno stiskan od Talijanov, je zgubil vso bogatijo, pobral je Talijan vse dohodke in posestva cerkvena, celó zvonove, tako, da se cerkve zdaj oskrbujejo s samo „elemosino.“ O preselitvah in drugih starih dogodbah znajo malo pripovedovati.

Národne stvari.

Beseda o „Matici“ naši.

Iz Haloz. R. B. — Dokler so Rimljani sami se borili za svojo rimljansko državo in njeno slavo; dokler so svetli meči se lesketali v rokah junaških prvakov in velikašev; dokler so rimljanski državljani po izbor kakor vojvode v prvih vojniških vrstah, vsaj na čelu služili; dokler so si odlikaši in izvrstnjaki na svoje zasobne potroške kupovali bridko orožje, čile konje; dokler je Rimljanov kleno jedro iz čiste ljubezni do domovine